

Anna Alsztyniuk

Uniwersytet w Białymstoku

email: a.alsztyniuk@uwb.edu.pl

ORCID: 0000-0002-6013-2430

Варшаўскай беларусістыцы – 65 гадоў

Рэцэнзія: *Спазнаючы Беларусь... Да 65-годдзя беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта*, ebook, red. Radosław Kaleta, Warszawa 2023

Warsaw Belarusian Studies – 65 years

Review: *Discovering Belarus... On the Occasion of the 65th Anniversary of Belarusian Studies at the University of Warsaw*, ebook, ed. by Radosław Kaleta, Warszawa 2023

Варшаўскі ўніверсітэт з’яўляецца вядучым навукова-адукацыйным цэнтрам беларускай філалогіі ў Польшчы. Намаганні варшаўскіх навукоўцаў і выкладчыкаў садзейнічалі развіццю беларусістыкі і ў іншых польскіх універсітэтах, спрыяючы такім чынам развіццю беларускага школьніцтва ў Польшы, умацаванню навуковых і культурных сувязей паміж Польшчай і Беларуссю, разуменню паміж гэтымі народамі.

Выданне *Спазнаючы Беларусь... Да 65-годдзя беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта* пад рэдакцыяй Радаслава Калеты з’яўляецца вынікам Міжнароднай навуковай канферэнцыі з цыклу *Польска-беларускія моўныя, літаратурныя, культурныя і гістарычныя сувязі. З нагоды 65-годдзя Кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта*, што прайшла 21–22 кастрычніка 2021 г. Кніга складаецца з пяці розных па характары частак.

У першай частцы выдання (*Прамовы – Przemówienia – Speeches*) змешчаны прамовы з нагоды адкрыцця канферэнцыі: *Слова прарэктара Варшаўскага ўніверсітэта па навуковай працы, доктара навук*

прафесара Зыгмунта Ляляка і Слова дэкана факультэта прыкладной лінгвістыкі Варшаўскага ўніверсітэта доктара навук Магдалены Альпіньскай-Шжелка, прафесара ВУ.

Чарговая частка кнігі (*Даклады да юбілею – Referaty okolicznościowe – Occasional Papers*) уяўляе сабой каментарый да гісторыі развіцця варшаўскай беларускай філалогіі. У *Прамове на ўрачыстасці да 65-годдзя кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта* Эльжбета Смулкова канцэнтруецца на асобе заснавальніцы кафедры прафесар Антаніне Абрэмбскай-Яблоньскай. Яна таксама звяртае ўвагу на місію польскіх беларусістаў у кантэксце складаных палітычных падзей у Беларусі і крызісу на польска-беларускім памежжы. Ніна Баршчэўская ў артыкуле *65-годдзе кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта (гісторыя і стан даследаванняў да 2019 года)* падкрэслівае, што «на працягу 35-ці гадоў з часу заснавання кафедра беларускай філалогіі ВУ была адзінай універсітэцкай навукова-педагагічнай установай за межамі Беларусі»¹, а потым садзейнічала ўзнікненню беларусістыкі ў Бела-стоку і Любліне. Аўтар коратка гаворыць аб шматграннай навуковай дзейнасці супрацоўнікаў кафедры, засяроджваючыся, перш за ўсё, на дасягненнях мовазнаўцаў. Найноўшую гісторыю кафедры прадставіў Радаслаў Калета ў артыкуле *Кафедра беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта ў 2017–2021 гадах*. Аўтар сабраў інфармацыю м. інш. пра кадравыя змены, галоўныя публікацыі супрацоўнікаў, змены ў працэсе навучання беларускай філалогіі. У *Выбраных фактах з гісторыі беларусістыкі ў Варшаве ў святле архіўных дакументаў* Р. Калета на аснове прыватнай перапіскі прафесара Абрэмбскай-Яблоньскай, пісьмовых і вусных сведчанняў іншых варшаўскіх беларусістаў спрабуе рэканструіраваць найранейшыя факты з гісторыі кафедры.

У трэцяй частцы (*Артыкулы – Artykuły – Articles*) змешчаны навуковыя артыкулы даследчыкаў з Польшчы, Беларусі, Літвы, Германіі, Чэхіі, у якіх закранаюцца сацыяльна-лінгвістычныя, антрапалагічныя, лексікаграфічныя, этымалагічныя, дыялекталагічныя і тапанімічныя пытанні, як у гістарычным, так і ў сучасным кантэксце.

¹ Н. Баршчэўская, *65-годдзе кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта (гісторыя і стан даследаванняў да 2019 года)*, [у:] *Спазнаючы Беларусь... Да 65-годдзя беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта*, ebook, рэд. R. Kaleta, Warszawa 2023, с. 58.

Анна Энгелькінг (Інстытут славістыкі ПАН) ў артыкуле *O białoruskiej rewolucji z perspektywy antropolożki wsi* канцэнтруецца на пытанні дыскурсу беларускай рэвалюцыі 2020 г. Сыходзячы з уласных шматгадовых этнаграфічных даследаванняў, што вяліся ў беларускіх вёсках, аўтар сцвярджае:

Białoruska pamięć kulturowa, aktualizowana i rekonstruowana w kontekście rewolucji, jest w swoim nastawieniu antyprzemocowym i antimilitarnym spójna z chłopską pamięcią komunikatywną, niezinstytucjonalizowaną i niezideologizowaną, która przekazuje młodszym generacjom opowieść o przeżytych przez starsze pokolenia okropnościach wojny i państwowego terroru czystek lat trzydziestych, kolektywizacji i ateizacji. Opowieść ta, co istotne, nie wytwarza paradygmatu zemsty ani też obsesji wrogów, których należałoby zniszczyć, lecz zawsze odwołuje się do wyższej instancji: uniwersalnego mechanizmu boskiej sprawiedliwości².

Энгелькінг дзеліцца таксама сваімі назіраннямі над беларускай рэвалюцыяй, прыходзячы да высновы, што традыцыйныя беларускія каштоўнасці застаюцца нязменнымі.

Працэсам асіміляцыі запазычаных міжнародна-прававых тэрмінаў у беларускай мове на розных этапах яе развіцця прысвечаны артыкул Марыны Антанюк-Пруто (Брэменскі ўніверсітэт, Германія) *Асваенне запазычаных міжнароднаправавых тэрмінаў беларускай мовай*. Аўтар апісвае шляхі і механізмы асваення вышэй названых тэрмінаў, звяртаючы ўвагу на працэс пераймання запазычаных тэрмінаў праз рускую і заходнееўрапейскія мовы.

Артыкул Веранікі Бандаровіч (Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт) *Беларуская мова ў нефілалагічным студэнцкім асяроддзі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта* з'яўляецца спробай адказу на пытанне пра будучыню беларускай мовы. Аўтар прэзентуе вынікі анкетавання, праведзенага сярод студэнтаў нефілалагічных кірункаў (геаграфіі і геаінфарматыкі, прыкладной інфарматыкі і інфарматыкі, правазнаўства) БДУ. Звяртаецца м.інш. увага на факт, што не ўсе беларусы па паходжанні лічаць сябе беларусамі, што многія вывучаць беларускую мову

² A. Engelking, *O białoruskiej rewolucji z perspektywy antropolożki wsi*, [y:] *Спазнаючы Беларусь... Да 65-годдзя беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта*, ebook, рэд. R. Kaleta, Warszawa 2023, с. 180.

сталі толькі ў час вучобы у ВНУ. Канстатуючы, Бандаровіч падкрэслівае неабходнасць афіцыйнай, дзяржаўнай падтрымкі беларускай мовы.

У артыкуле *Produktywne typy słowotwórcze odprzymiotnikowych osobowych nazw nosicieli cech z formantami sufiksalnymi w języku białoruskim* Агнешка Гораль (Універсітэт М. Кюры-Складоўскай, Люблін) прааналізавала больш за 200 дэрыватаў ад назоўнікаў, утвораных суфіксальнымі спосабам з асноў прыметнікаў і дзеепрыметнікаў. Адабраныя для аналізу дэрыватывы класіфікуюцца па дзвюх групах значэнняў (назвы людзей паводле знешніх і ўнутраных характарыстык), а затым апісаны з пункту гледжання структуры словаўтварэння.

Уладзіслаў Іваноў (Еўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт, Літва) у артыкуле *Пытаньне табуізацыі і эўфэмізацыі беларускай сэксуальнай і плоцевай лексыкі: дыдактычны аспект* канцэнтруецца на праблеме моўных забаронаў. Звяртаецца ўвага на тое, што

Дасюль канстатуецца разрыў паміж практыкай мінарытарнай часткі насельніцтва (вёска, мястэчка), якое выкарыстоўвае не эўфэмізмы, а рэальныя словы (размоўная, часам грубая, нецэнзурная лексыка) і кніжнай мовай, у якой няма абсцэннай лексыкі, альбо яна часта замяняецца эўфэмізмамі. У выніку такой сытуацыі ў сеціве ды на публіцыстычным узроўні часта можна пачуць псэўданавуковыя цвёрджанні кшталу таго, што беларуская мова не ва ўсіх сфэрах распрацаваная ці не існуе абразьлівай беларускай мовы – лаяніны ці беларуская сэксуальная і плоцевая лексыка цалкам запазычыла словы ў польскай і расейскай мовах і пад.

Сэксуальная, плоцевая лексыка, на думку аўтара артыкула, павінна быць распрацавана на акадэмічным узроўні.

На ролю рэгіянальных беларускіх эмігрантаў у захаванні культуры, мовы і нацыянальнай ідэнтычнасці звяртаецца ўвага ў артыкуле Мірослава Янковяка (Інстытут славістыкі Акадэміі Наук Чэшскай Рэспублікі, Прага) *Edward Piotrowicz Cynhiel – białoruski działacz społecznoświatowy w Łatgalii*. Аўтар прадстаўляе жыццё і дзейнасць краслаўскага настаўніка Эдварда Цынгеля, падкрэсліваючы такім чынам значнасць малавядомых грамадска-культурных дзеячаў.

Віктар Корбут (Варшаўскі ўніверсітэт) у артыкуле *Фарміраванне «нацыянальнага ўзору» тапаніміі на старонках першых беларускамоўных газет «Наша Доля» і «Наша Нива» (1906–1907 гг.)* прааналізаваў

прыклады сістэматычнага выкарыстання тапонімаў у першых сродках беларускай масавай інфармацыі. У выніку праведзенага аналізу аўтар прыходзіць да высновы, што на афармленне беларускай тапаніміі на старонках названых выданняў мела ўплыў не “(старабела)руская” пісьменнасць, але руская мова.

Марыя Катажына Прэннэр (Карл-Францэнс-Універсітэт Граца, Аўстрыя і Юстус-Лібіг-Універсітэт Гісена, Германія) у артыкуле *Białoruska łacinka w drugiej połowie XIX w.: realizacja akania i jakania w gazecie „Mużyjskaja Praŭda”* акцэнтуюе ўвагу на адлюстраванні ці неадлюстраванні акання і якання на старонках першай нелегальнай беларускамоўнай газеты. Аўтар спрабуе адзначыць размеркаванне ўкаранення і неўкаранення вышэйназваных з’яў і такім чынам прасачыць магчымыя тэндэнцыі развіцця правапісу.

У артыкуле *Аналіз лексікі беларускай гаворкі найстарэйшага пакалення мястэчка Крынкі* Мацвей Ян Квяткоўскі (Варшаўскі ўніверсітэт) дэтальна аналізуе словы, сабраныя падчас размоў з жыхарамі Крынак, запісаных ім у 2020 годзе. Даследаванне паказала, што ў гаворцы пераважае ўласнабеларуская лексіка, але выступаюць таксама паланізмы, русізмы, германізмы, раманізмы, лацінізмы.

Апошнія дзве часткі юбілейнага выдання складаюць віншавальныя лісты і пералік выбраных публікацый па мовазнаўстве супрацоўнікаў кафедры беларусістыкі ВУ з 1992–2021 гг.

Кніга *Спазнаючы Беларусь... Да 65-годдзя беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта* з’яўляецца важнай крыніцай ведаў па гісторыі беларускай філалогіі ў Варшаўскім універсітэце. Дзве першыя часткі працы – цікавы расповед пра падзеі і асобы, якія паўплывалі на развіццё варшаўскай беларусістыкі, пра яе навуковыя дасягненні. У кнізе шмат фактаў, якія дазваляць чытачу лепш зразумець спецыфіку беларусазнаўчых даследаванняў ў Польшчы. Дзякуючы ўспамінам супрацоўнікаў, архіўным дакументам і фатаграфіям выданне з’яўляецца каштоўным матэрыялам для ўсіх зацікаўленых гісторыяй варшаўскай, ці шырэй – польскай, беларусістыкі. Праўда, нельга пазбегнуць уражання, што аповед аб мінулым кафедры з’яўляецца няпоўным – увага акцэнтуюецца, найперш, на перыядзе станаўлення варшаўскай беларусістыкі, яе развіцці за апошнія пяць гадоў і планах на будучыню. Аднак адчуваецца дысананс у падачы інфармацыі аб значнасці варшаўскіх

мовазнаўцаў і літаратуразнаўцаў. Зразумела, што ахапіць усе дасягненні варшаўскіх даследчыкаў у рамках аднаго выдання немагчыма, але хацелася б прачытаць, напрыклад, аб навуковай дзейнасці прафесара Міколы Хаўстовіча, галоўным рэдактары часопіса „Acta Albarruthenica”, навуковым кіраўніку кандыдацкай працы Анхелы Эспінозы Руіс, пра якую сказана ў кнізе досыць шмат.

Канстатуючы, неабходна падкрэсліць, што тэматыка і дакладнае паліграфічнае выкананне кнігі *Odkrywajac Białoruś... 65-lecie białorutenistyki na Uniwersytecie Warszawskim* заслугоўвае чытацкай увагі. Тэматычная разнастайнасць, наватарства і актуальнасць прадстаўленых польскімі і замежнымі навукоўцамі даследванняў павінна прыцягнуць увагу выкладчыкаў, аспірантаў і студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў філалагічнага профілю. Уласна кнігу можна рэкамендаваць усім тым, хто неабьякава адносіцца да беларускай культуры. Тэксты прамой і дакладаў, прысвечаных юбілею, змешчаны ў кнізе ў трох моўных версіях – беларускай, польскай і англійскай, што, несумненна, спрычыніцца да пашырэння кола чытачоў.

ЛІТАРАТУРА (REFERENCES)

- Barščëŭskaâ Nina, *65-goddze kafedry belarusistyki Varšaŭskaga ŭniversiteta (gistryâ i stan dasledavannâŭ da 2019 goda)*, [u:] *Spaznaŭčy Belarus'... Da 65-goddzâ belarusistyki Varšaŭskaga ŭniversiteta*, ebook, red. Radosław Kaleta, Warszawa 2023, s. 57–64 [Баршчэўская Ніна, *65-годдзе кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта (гісторыя і стан даследаванняў да 2019 года)*, [y:] *Спазнаючы Беларусь... Да 65-годдзя беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта*, ebook, red. Radosław Kaleta, Warszawa 2023, с. 57–64].
- Engelking Anna, *O białoruskiej rewolucji z perspektywy antropologiczki wsi*, [u:] *Спазнаючы Беларусь... Да 65-годдзя беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта*, ebook, red. Radosław Kaleta, Warszawa 2023, s. 175–188 [Engelking Anna, *O białoruskiej rewolucji z perspektywy antropologiczki wsi*, [y:] *Spaznaŭčy Belarus'... Da 65-goddzâ belarusistyki Varšaŭskaga ŭniversiteta*, ebook, red. Radosław Kaleta, Warszawa 2023, s. 175–188].